

TROLDSPJLET

Nr. 38 September 2020

Kære medlemmer af Karin Michaëlis selskabet (hjemmeside: www.karinmichaelis.dk)

De foregående måneder har været en vanskelig tid for mange på grund af corona-epidemien. Den er da også langt fra overstået, men der er dog ved at komme gang i en del fælles aktiviteter, omend med begrænsninger på grund af smittefare.

En mail kan derimod ikke smitte, højst med læselyst og teatersult.

Vi genoptager derfor rapporteringen om interessante ting angående Karin Michaëlis.

Dels må vi nævne **Hardy Bachs nye bog: *For børn og andre mennesker***, to essays, hvori Hardy giver sine fortolkninger af de to værker af Karin Michaëlis, der har betydet mest for ham, romanen *Træet på godt og ondt* og den charmerende børnebog *Lotte Ligeglad*. De velskrevne og indsigtfulde essays er præget af nysgerrighed og eftertanke. (Forlaget Multivers 99,95 kr.)

Vi må også gøre opmærksom på, at **Helge Scheuer Nielsen** i sin serie *Kvinder skriver* har genudgivet Karin Michaëlis' tidlige roman fra 1905 **Munken går i enge**. Igen får medlemmer rabat, se hjemmesiden.

Teaterstykket af **Julie Maj Jakobsen: *Jagten på det gode menneske***, som havde premiere på *Baggårdsteatret i Svendborg* i februar og spillede for fulde huse i nogle uger, bl.a. i Randers, inden Danmark lukkede ned, genoptages i oktober – november i en række byer.

Spilleplan: På *Baggårdsteatret* selv 17. okt., 19. – 24. okt., 19. – 21. nov., 30. nov., og på turné: Aarhus 27. – 28. okt. (Teater Katapult), Aalborg 29. okt. (Teater Nordkraft), Herlev 2. nov. (Herlev teater GO-Scene), Allerød 4. – 5. nov. (Mungo Park), Ishøj 7. nov. (Kulturium), Rønne 10. nov. (Teaterforeningen Bornholm), Valby 12. – 13. nov. (Teater V), Knebel 18. nov. (Syddjurs Teater-forening GO-Scene), Aabenraa 23. nov. (Teater Aabenraa), Store Heddinge 25. nov. (Erikstruphallen), Hørsholm 26. nov. (Trommen).

En interessant artikel om Karin Michaëlis af **John Chr. Jørgensen** kan findes på nettet:

Karin Michaëlis om Agnes Henningsen. Den er kapitel 14 i hans bog *Dansk sagprosa*, som han generøst har lagt ud på internettet.

Ordets dag i Randers 2020, lørdag d. 7. november. For 11. gang uddeles **Karin Michaëlis-prisen** i *Underværket*, kl. 10-14. Temaet denne dag er *Forfatterliv*, og man vil kunne høre om *Karin Michaëlis og Bergmannhus*, og prisvinderen for 2019, *Sara Linderoth Bouchet*, vil fortælle om sit forfatterskab. Desuden står *Anne Valbjørn Odgaard* for et foredrag.

Indhold i dette nummer:

Marianne Hesselholt: *7. marts, en mærkedag for Randers*
Kirsten Klitgård: *Eugenie Schwarzwald – et forbløffende billede*
Kirsten Klitgård: *Et modstykke til 'Den farlige Alder'*
Smuler *To bogomslag og Kender du Bibi?*

Venlige hilsner og gode ønsker for jeres helbred og humør!

fra Karin Michaëlis selskabet / Kirsten Klitgård

Marianne Hesselholt, som i 2014 modtog Karin Michaëlis-prisen for sin meget smukke bog *Digteren og malerinden* om B.S. Ingemann og hans hustru Lucie Mandix, kommenterer i denne artikel to hændelser i Randers:

- opsætningen af *busten* af Karin Michaëlis d. 7. marts 2020
- opførelsen af *Jagten på det gode menneske* d. 9. marts 2020

(Randers Amtsavis, 15. april 2020)

7. marts. En mærkedag for Randers.

Og den nåede vi heldigvis, inden verden gik af lave.

Danmark var endnu åbent, og man kunne stadig forsamles i Randers, da en af byens store forfattere, Karin Michaëlis, blev hædret med afsløringen af en flot bronzebuste udført af Gudrun Steen-Andersen og sponsoreret af hovedsagelig lokale kræfter og givet som gave til alle os andre.

Nu står hun så der og ser ud over pladsen, som også bærer hendes navn, men sært er det alligevel, at hun først hædres 70 år efter sin død. Og så alligevel ikke, for selv om hendes værker aldrig har mistet deres litterære kvaliteter og heller ikke virker forældede, så har hun længe været glemt i læsende kredse. Hvorfor er stadig lidt af et mysterium, i al fald for mig.

Der er derimod mange klare årsager til genopdagelsen af hendes værker, som jeg ikke har plads til at komme nærmere ind på her, men den væsentligste skal dog nævnes, nemlig det utrættelige arbejde, som Karin Michaëlis Selskabet har udført i de senere år. Et samarbejde af dygtige og kloge folk, der har formået at trække en stor forfatter ud af glemslen og ind på vore reoler. Tak for det.

Den 9. marts blev Julie Maj Jakobsens skuespil: "Jagten på det gode Menneske" så opført i Randers. Her var vi igen mange mennesker samlede, og vi kunne glæde os over et velspillet drama med mange gode skuespilpræstationer. Alligevel sad jeg tilbage med en underlig følelse af, at den Karin Michaëlis, der blev fremstillet på scenen, ikke helt var den ægte vare. Hun lignede i al fald slet ikke den kvinde, jeg har lært at kende og beundre gennem læsningen af hendes mange bøger og den række af publikationer om hendes liv, som Karin Michaëlis Selskabet har udgivet.

I teaterstykket følger man forfatteren gennem livet, og man møder et menneske, der udnyttes af sine medmennesker og gradvis nedbrydes af livets tilskikkelser, og i slutscenen ser vi en kvinde, der fortvivlet segner om på scenen, berøvet alt, også håbet.

Men sådan tror jeg ikke, at virkelighedens Karin Michaëlis var, hverken i sit livs første eller sidste scener. Hun var for det første utrolig produktiv og havde succes med sine bøger, der ud over at være god litteratur også tematiserede tidens aktuelle spørgsmål. Hun var ikke bange for at behandle tabuiserede emner, og hun var skarp og modig og skrev det, hun mente, uden selvcensur. Hun mødte naturligvis modstand og var ikke glad for det, men hun vendte den aldrig

ryggen. Selv når hun stod over for en rasende forsamling, hvor alle var enige om at være forargede, så lykkedes det hende at bevare roen og også at tale publikum til ro. Hun var kort sagt en stærk kvinde, og hun bevarede sin styrke til det sidste. Jeg hørte en radioudsendelse, hvor hun bliver interviewet efter sin tilbagekomst fra USA til Danmark. På det tidspunkt ejede hun ingenting, det er sandt nok, men alligevel er det ikke en desillusioneret kvinde, der taler her.

Udtrykket "Det gode menneske" i titlen, men egentlig også stykkets forløb, er inspireret af Bertolt Brechts "Det gode menneske fra Sezuan". Brecht boede i 1933 en tid i Karin Michaëlis' hus Torelore på Thurø, og efter sigende var det her, han blev inspireret til sit stykke om det gode menneske. Brechts kone var jøde, og selv var han socialist, og her på Thurø levede de i forfatterens asyl ligesom mange andre forfulgte og nødstedte kunstnere.

Men ideen i hans stykke, ligesom i mange andre værker om "det gode menneske", er imidlertid, at uskylden (det gode) er uden forsvar over for verdens ondskab og derfor altid vil blive misbrugt. Det er et ofte forekommende emne i kunsten: Bunuels "Viridiana", Bergmans "Jomfrukilden" og Dostojevskijs "Idioten" for blot at nævne et par stykker. Den gode er i grund og bund et offer for det onde. Det onde er styrke, det gode er svaghed. Karin Michaëlis viser derimod det modsatte: godhed er styrke.

Karin Michaëlis vidste så godt som nogen, at ondskaben findes, og hendes liv var en lang kamp mod mørke kræfter, og i sine værker viser hun ligesom i sit eget liv tydeligt sin foragt for det lave og usle i mennesker, og hun udleverer det skånselsløst.

Den tids lumske vira: nazismen og fascismen voksede dag for dag og inficerede i 30'erne hele Europa. Og i den kamp var hun aktiv og deltog hun uforfærdet, og hun brugte de våben, hun suverænt beherskede: ordene.

Det kan godt synes, som om Karin Michaëlis oplever et voldsomt fald hen imod slutningen af sit liv. Hun havde været berømt i det meste af Europa og hun kunne sagtens have været velhavende i sin alderdom, for hun var utrolig produktiv og solgte godt i lange perioder af sit liv. Men hun var ligeglad med penge, dem gav hun væk, og ingen af hendes drømme ligner Britta Nielsens. Hun drømte om en bedre og mere retfærdig verden, og hun brugte sit liv på at virkeliggøre idealet.

Et liv i luksus og overflod ville hun have foragtet. Blandt andet derfor skal vi ære hende.

Kommentar (KK):

Jeg er helt enig med Marianne i, at hovedpersonen i skuespillet *Jagten på det gode menneske* virkede for opgivende i slutningen af stykket. Jeg stiller mig også tvivlende over for idéen om en "jagt" på det gode menneske Karin Michaëlis. Præmissen for Julie Maj Jakobsens drama forekommer mig at være, at selv om Karin Michaëlis prøver at gøre det så godt hun kan for andre mennesker, kommer hun alligevel til at såre dem. Og derfor bliver hun kritiseret, og hun prøver at forsvare sig, men mister modet.

Sådan opfattede jeg det, da jeg så skuespillet. Men til alt held er dramaets tekst trykt i den fortrinlige bog med samme titel, som ud over skuespillets tekst indeholder glimrende essays om

forskellige aspekter af Karin Michaëlis, og stykkets sangtekster.

Og her lagde jeg mærke til, at hun i de replikker, hun svarer sine kritikere med, slet ikke er så nedbøjet, som man fik indtryk af som tilskuer. Der blev nok også råbt lidt rigeligt på scenen, og ud fra nogle sætninger i en tekst af Karin Michaëlis selv tror jeg, at der blev råbet for meget.

Der findes et manuskript om "Den farlige Alder", hvor hun bl.a. kommer ind på, at også mænd kunne have sådan en farlig periode, og at i hvert fald hendes mand Sofus (Tao) blev ramt af denne "sygdom". Hun skriver her, at hun jo kunne have afventet, at han kom igennem den, men at hun ikke var så klog, og de blev jo også senere skilt. Men læg mærke til det følgende: "Når jeg alligevel ikke plagede ham med scener, var det hverken af fornuft eller stolthed, men fordi *sligt ikke ligger i min natur*". Jeg har sat de sidste ord i kursiv, fordi jeg tror, hun mener, at hun ikke råber op, sådan som der var meget af i skuespillet.

Det har tit generet mig, at man aldrig kan vide, hvad der er sandt eller ikke i Karin Michaëlis' selvbiografiske tekster, men her tror jeg for en gangs skyld, hun taler sandt. Hun var alt for velformuleret til at behøve at råbe så højt, som det sommetider blev gjort på scenen, så man dårligt kunne forstå ordene.

Mit råd er: læs teksten og nyd f.eks., de gode svar, som Karin Michaëlis giver Brecht i slutscenen. Hun er alt andet end slået ud.

Litteraten John Chr. Jørgensen har læst teksten, men af helbredsgrunde ikke set skuespillet, og hans indtryk lød (i en mail 27.6.20):

Det har været en berigelse at læse bogen. Julie Maj Jakobsen gennemlyser klogt positioner og relationer i Karin Michaëlis' liv. Det virker nærmest som en serie røntgenbilleder. Jeg gad gerne have set skuespillet på scenen.

Min påstand er, at *opførelsen* ved at overdramatisere konfrontationerne kom til at fratage hovedpersonen det mentale overskud, som andre kilder fra Karin Michaëlis' senere år tydeligt viser, hun havde, og som man snarere får øje på ved læsningen af dramaet.

Julie Maj Jakobsen: *Jagten på det gode menneske*, Politikens forlag 2020
Indb. 250 kr.

(Indsend gerne kommentarer !)

EUGENIE SCHWARZWALD – Et forbløffende billede

Den østrigske skoleleder *Eugenie (Genia) Schwarzwald* (1872 – 1940) var en af Karin Michaëlis' nærmeste veninder. De mødtes i Wien i januar 1911 i forbindelse med, at Karin Michaëlis skulle holde foredrag om sin roman *Den farlige Alder*. Kontakten var formidlet af en fælles bekendt, og fra det øjeblik, de to jævnaldrende kvinder mødtes på banegården i Wien dagen før foredraget, var de venner.

Eugenie Schwarzwald var en pioner inden for skoleundervisningen, som på utraditionel vis, med inddragelse af kunstnere som lærere, åbnede stadig flere uddannelsesmuligheder for piger. Selv havde hun måttet tage en universitetseksamen i Schweiz, da det dengang ikke var muligt for kvinder i Østrig. I mange år skrev hun desuden artikler om kulturelle eller almene emner i forskellige østrigske aviser, så hun var et kendt ansigt i Wien.

De følgende år besøgte Karin Michaëlis Genia og hendes mand, økonom og jurist Hermann Schwarzwald talrige gange, ofte i længere perioder, og de skrev mange breve til hinanden.

Hos Schwarzwalds nød KM den hjertelige atmosfære og traf parrets store vennekreds, hvoraf mange var kunstnere. Hun fik indblik i Genias skolearbejde og hendes meget store hjælpearbejde til gavn for sultende wienere og børn, der trængte til rekreationsophold. Sammen fik de efter 1. verdenskrig oprettet et hjem for trængende gamle og var også aktive i arbejdet med at sende wienerbørn på besøg i Danmark.

Schwarzwalddskolen stræbte fra starten i 1901 efter at inspirere og udvikle eleverne til at blive glade, modige og selvstændige mennesker, uden brug af straf eller tvang. Karin Michaëlis skrev 1914 en bog om den, uden at nævne Genias navn, *Glædens skole*. Den betegnelse var velvalgt, hvad adskillige tidligere elever har berettet om.

Stor var derfor min forundring, da jeg af en bestyrelseskollega, Jette Walther Birk, blev gjort opmærksom på en anmeldelse af en ny bog, Eva Weissweiler: *Das Echo deiner Frage*, en biografi om *Dora Benjamin*, f. Kellner, som i nogle år var gift med forfatteren og filosofen Walther Benjamin. Bogen blev anmeldt i den tyske ugeavis DIE ZEIT i marts 2020 af journalisten Eva von Thadden.

Dora Kellner havde været elev i Eugenie Schwarzwalds skole i Wien 1907 - 1909, fra hun var 17 til 19 år, og i anmeldelsen var skolen omtalt som '*børnemisbrugende*'. Det var en opsigtsvækkende betegnelse for den skole, man ellers har set omtalt meget positivt som en reformskole.

Det måtte vi fra Karin Michaëlis selskabets side undersøge og reagere på. Skulle Karin Michaëlis have været nær ven med en børnemisbruger?

Jeg kontaktede straks journalisten og spurgte, om ikke der var sket en forveksling? Mente hun ikke *Odenwaldschule* i Hessen (hvor det blev afsløret, at seksuelt misbrug fandt sted i årtier i 1900-tallet) i stedet for Schwarzwalddschule i Wien?

Journalisten, der på grund af coronaen arbejdede hjemmefra, mens bogen endnu lå på avisens kontor, henviste til forfatteren *Eva Weissweiler*, og efter at have anskaffet bogen og læst, hvad hun skrev om Eugenie Schwarzwald, forstod jeg, at det var forfatterens måde at skrive på, der havde ført anmelderen bag lyset. Weissweiler fører nemlig intet bevis for, at Eugenie Schwarzwald

skulle have misbrugt nogen.

Hun udgår fra et brev, som Dora skrev 11.7. 1938 til sin nu fraskilte mand, altså 29 år efter at have forladt Schwarzwaldskolen. Heri skrev Dora, som må have hørt, at Eugenie Schwarzwald, som var jøde, havde måttet flygte til Schweiz og at hendes skole var blevet lukket af nazisterne:

"Die Akten über Genia Schwarzwald sind jetzt geschlossen. Sie ist und bleibt ein infames Luder, wird niemand mehr nützen, aber hoffentlich niemand mehr schaden". (s. 54) (= Sagen om Genia Schwarzwald er nu lukket. Hun er og bliver et infamt bæst, kommer ikke til at gavne nogen mere, men forhåbentlig heller ikke til at skade nogen). [Bemærk: ordet "Luder" har ikke har nogen seksuel betydning. Dette og alle følgende citater er i min oversættelse].

Der står intet andet om Eugenie Schwarzwald i brevet, men den aggressive tone får Eva Weissweiler til at spekulere over årsagen, og hun kaster sig straks ud i en formodning:

"Dette had kan egentlig kun forklares med seksuelt misbrug, hvad enten det blev udøvet af Eugenie Schwarzwald selv eller en af hendes mandlige gæster." (s. 55).

For at underbygge sin formodning stiller hun for eksempel dette spørgsmål om, hvorfor tidligere elever blev ved med at komme hos Schwarzwalds: *"Var de erstatningsdøtre? Medarbejdere? Elskerinder"*. (s. 52).

Eller hun fremdrager den berømte arkitekt *Adolf Loos*, der var en nær ven af ægteparret Schwarzwald, og som kom for retten og blev dømt for pædofili. Her insinuerer Weissweiler: *"Når [Loos] gav sig i lag med små piger, så hun gerne gennem fingre med det."* (s. 52).

En fjernere bekendt af Eugenie Schwarzwald, *Gustav Wyneken*, der fremlagde progressive tanker om elevers medbestemmelse og ledede en skole, der også lagde stor vægt på kunst og musik, hvad der inspirerede mange, viste sig desværre ikke at kunne holde fingrene fra nogle af eleverne på hans drengeskole. Her drager Weissweiler som en selvfølge en parallel mellem ham og Eugenie Schwarzwald: *"Begge troede på deres messianske kald. Begge havde udpræget pædofile tilbøjeligheder."* (s. 75).

For Weissweiler gælder det også som et indicium, at Sigmund Freud i disse år havde fremlagt tanker om børns seksualitet, og at forfatteren Karl Kraus, som Eugenie Schwarzwald beundrede, iflg. Weissweiler interesserede sig for Freuds teorier desangående. Vupti konkluderer Weissweiler: *"Sandsynligvis troede hun, at hun gjorde noget godt for sine protegeer, idet hun førte Freuds seksualteori ud i livet."* (s. 54).

Mens jeg undersøgte, hvad Eva Weissweiler eventuelt byggede sine formodninger på, og ikke fandt nogen beviser, kontaktede jeg tre kendere af Eugenie Schwarzwald, *Robert Streibel*, professor og leder af Volkshochschule Hietzing i Wien, *Deborah Holmes*, som har skrevet en biografi om Eugenie Schwarzwald, og *Beverley Driver Eddy*, gennem hvis Karin Michaëlis-biografi *Hjertets kalejdoskop* jeg har lært Eugenie Schwarzwald at kende. Ingen af dem havde hørt sådanne formodninger før.

Robert Streibel var allerede gennem Jette Walther Birk blevet varskoet om påstanden i anmeldelsen og havde skrevet til Eva Weissweiler, som forsvarede sin fremstilling med, at det jo bare var *formodninger*.

Da jeg selv skrev til forfatteren og med eksempler som bl.a. ovenstående gjorde opmærksom på, at hun ikke havde fremført noget bevis for beskyldningen om misbrug, indrømmede hun, at

hendes forklaring på Doras had til Eugenie Schwarzwald kun var "formodninger" og kun var "lykkedes med spørgsmålstegn".

Dertil kan man sige, at når de var formuleret på en så ledende måde, at selv en erfaren journalist anså dem for sande, hører de snarere ind under kategorien vildledning, især fordi hendes argumenter var så ensidigt negative.

Det er beklageligt, at en sådan uunderbygget antagelse viderebringes både i bogen og i anmeldelsen, ikke mindst fordi biografien lå på nogle bestsellerlister i flere måneder. I Tyskland er Eugenie Schwarzwald ret ukendt, hvorimod eventuelle østrigske læsere måske vil opfatte denne detalje med en vis skepsis.

Das Echo deiner Frage giver med sine 778 fodnoter, litteraturliste og register udseende af at være fuldt videnskabeligt funderet, hvad der kan have virket tillidsvækkende på anmelderen, som naturligvis ikke har kunnet efterprøve ret mange af noterne.

Eva Weissweiler har skrevet biografier i henved 30 år, og på nettet kan man finde adskillige anmeldelser af både denne og tidligere bøger. Hvis DIE ZEIT's anmelder Eva von Thadden havde søgt blandt dem, inden hun skrev sin anmeldelse, ville hun bl.a. have fundet denne udtalelse om en tidligere biografi (*Die Freuds – Biographie einer Familie*):

"Hvor bevismaterialet ikke slår til for at underbygge teserne, optræder hos Weissweiler formodninger og udokumenterede påstande i stedet for funderede forskningsresultater."

Mit forslag til forfatteren om, at hun i en notits i DIE ZEIT kunne vedkende sig at være gået for langt, afviste hun. Et læserbrev til samme avis, hvor jeg som medunderskrivere havde Robert Streibel, Deborah Holmes og Beverley Eddy, blev ikke bragt.

Men i det mindste véd forfatteren (og anmelderen), at kendere ikke accepterer hendes udlægning.

Det kan nævnes, at ***Die fröhliche Schule***, den første oversættelse til tysk af Karin Michaëlis' *Glædens Skole*, om kort tid udkommer på *Robert Streibels* initiativ og med forord af ham.

Karin Michaëlis Selskabet har på forhånd sikret sig 25 eksemplarer til en betydeligt reduceret pris, 14,80 Euro i stedet for boghandlerprisen 24,80 Euro).

I Wiens rådhus holder forfatteren *Bettina Balka* d. 3. november 2020 en tale om Eugenie Schwarzwald.

I tilknytning dertil vil der udkomme en publikation med efterskrift af Robert Streibel.

Derom mere i næste Troldspejl.

Et modstykke til *Den farlige Alder* (1910)

Wenn reife Frauen lieben (1912)

af Margarethe von Sydow (1869-1945)

Romanen *Den farlige Alder*, som udkom i 1910 både i Danmark og Tyskland, blev i udlandet er enorm succes, som hurtigt kom i store oplag.

I januar 1911 begyndte Karin Michaëlis at holde foredrag om sin bog i Berlin og derefter i Wien og mange andre steder.

Hun har fortalt om sine første, dramatiske oplevelser som foredragsholder i sine erindringer, og både ved foredragene og i avisverdenen vakte den åbenhjertige roman om en kvinde i overgangsalderen opsigt.

En læser, der gjorde en særlig indsats for at protestere mod dette kvindebillede, var den tyske forfatter *Margarethe von Sydow* (1869 – 1945).

I forordet til sin roman *Wenn reife Frauen lieben* (*Når modne kvinder elsker*) fortæller hun om sin motivation for at skrive bogen.

Jeg har læst fru Karin Michaëlis' bog: "Den farlige Alder". Hvad der siges om os kvinder i denne bog, oprørte mig så stærkt og tvang mig på den anden side i så høj grad til eftertanke, at det blev et uimodståeligt behov for mig at udtale mig om den.

Tit gik min pen i stå, mens jeg skrev. Jeg fortsatte modvilligt. Det er sommetider bedre at tale end at tie. Det forekom mig at være en pligt over for mit køn at tage til genmæle mod fru Karin Michaëlis' påstande.

Jeg håber ikke, at jeg sårer hende derved. Lige så vel som hun har jeg også ret til at fremføre de sandheder, som livet lærte mig.

Marts 1912.

(alle tyske citater er oversat af mig, KK)

En anmeldelse i Grazer Tageblatt fra 1913 fandt bogen interessant og vigtig og mente, at hun i sin roman havde påvist det naturstridige i "det overspændte og sygelige hos Karin Michaëlis".

For at lette en sammenligning mellem de to romaner bringes først nogle hovedpunkter fra ***Den farlige Alder***:

Romanen taler udelukkende med hovedpersonen *Elsies* stemme, idet den består af hendes breve og dagbogsoptegnelser. Hun (Elsbeth Lindtner, f. Bugge) er 42 år og har for nylig ladet sig skille fra sin ægtemand gennem toogtyve år, fabriksejeren Richardt. I et brev til kusinen Lili påstår hun, at ægteskabet var 'fuldkommen harmonisk og lykkeligt' (s. 4), men over for sig selv indrømmer hun, at han altid har kedet hende, og nu er han hende fysisk imod. Hun bor nu på en ø, i en villa, som hun kalder lille, men der er dog en stor spisestue med plads til 36 og adskillige mindre værelser. Heriblandt hendes soveværelse, som har glastag, et rammende billede på den sjæleanalyse, Elsie foretager i løbet af det næste års tid. Villaen har hun ladet bygge af den 8 år yngre arkitekt *Jørgen Malthe* uden at fortælle ham, at hun selv vil bo der. Han havde sværmet for hende, og inderst inde håber Elsie, at de to kan få et kærlighedsforhold.

Hun havde forestillet sig, at hun ville falde sjæleligt til ro i sin isolation (med kammerpige, kokkepige og gartner), men hverken klaverspil eller syning eller alle de gode råd, hun giver andre, har nogen beroligende virkning på hende selv. Med voksende nervøsitet filosoferer hun over romanens egentlige budskab: at kvinders erotiske begær ikke svinder samtidig med ungdommens kønne udseende, og at omgivelserne ser med afsky på 'en kvinde, der vover at kræve livets ret i de sene år'. 'Vi tier og lyver. Af stolthed, af blufærdighed' (s. 70-71).

Under et kort besøg af *Jørgen Malthe* bliver det klart for dem begge, at hun ikke længere er attraktiv for ham. Dybt ydmyget skriver hun til ægtemanden Richardt og forslår i en let tone at genoptage kontakten, blot for at erfare, at han vil gifte sig med en pige på nitten år. I et yderst spydigt brev gratulerer hun og meddeler ham, at hun nu tager på en flerårig rejse jorden rundt sammen med kammerpigens Jeanne. Som tyskerne siger: *Flucht nach vorn!*

Midlerne til at foretage denne stolte exit – og til at afvise Richardts tilbud om årspenge ved skilsmissen - har hun fra en ældre amtmand, hun som ganske ung forlovede sig med, af beregning, da hun havde set sin far miste al agtelse, fordi han for at hjælpe en ven havde taget af kassen. Inden brylluppet forstod amtmanden, at Elsbeth var motiveret af ønsket om økonomisk tryghed; han hævdede forlovelsen på en hensynsfuld måde og efterlod generøst Elsie sin formue.

Det hudløst ærlige i Karin Michaëlis' roman, der lader hovedpersonen Elsie fremstå med alle sine stærke og svage sider, ofte meget lidt sympatisk, var hård kost, ikke blot for samtiden. Nogle af de udtalelser, romanen blev allermest angrebet for, havde Karin Michaëlis lagt i munden på andre af bogens personer, f.eks. en veninde ved navn Agathe Ussing: "Hvis mænd anede, hvordan det så ud inde i os kvinder, når vi er over de fyrre, ville de fly os som pesten" (s. 36). Men flere andre er Elsies egne ord: "Mellem kønnene er jo ikke blot det inderste evige fjendskab, men også den uoverstigelige kløft af mangel på forståelse" (s. 45) eller: "Kunne kvinder købe sig ny ungdom ved at drikke deres børns hjerteblod, ville mange mord i smug begås" (s. 73). Elsie er velformuleret, arrogant, egocentrisk, ikke just en person, det er let at identificere sig med.

Men Karin Michaëlis kunne i sine foredrag og i artikler forklare, at det ikke var det endegyldige portræt af en kvinde, det var et billede af den sjælelige storm, nogle kvinder kunne komme ud i i *overgangsalderen*. I romanen lader hun Elsie sige: "Jeg er mig selv, og jeg er ikke mig selv" (s. 53), og i foredragene gav hun eksempel efter eksempel på, at problemerne aftog efter nogle år, og at større hensyntagen fra omgivelsernes side, ægtemænd, læger, pårørende, hjalp afgørende i processen.

Margarethe von Sydows roman "Når modne kvinder elsker"

Også denne roman består af breve og dagbøger, og ligesom i Karin Michaëlis' roman indledes den med et brev fra en kvinde, der fortæller en veninde, at hun har ladet sig skille. Også hun har midler til et selvstændigt liv, en arv fra hendes mor, og hun har derfor afvist ægtemandens tilbud om årspenge.

Hun er også brudt op efter 22 års ægteskab, har lejet et bondehus i en bjergegn, hvor hun bor med stuepige og kokkepige, og inden for kort tid ventes hendes bror hjem fra Afrika.

Kvinden hedder her *Karin*, og broderens navn er *Hans Malthe*.

Adressaten, hvis tanker fylder det meste af bogen, hedder *Marion*. Hun og Karin lærte hinanden at kende som børn og var veninder indtil konfirmationen, hvor Karins far, en officer, blev forflyttet til en større by. Efter nogle år var Marion med til Karins bryllup, der blev fejret i stor stil. Siden blev kontakten holdt sporadisk ved lige med nogle få besøg og breve til jul og fødselsdage.

Karins bror Hans Malthe var ikke flyttet med familien, og kontakten mellem ham og Marion havde langsomt udviklet sig til kærlighed, ikke sagt med ord, men gengældt. Marions forældre havde altid foretrukket Hans Malthe frem for søsteren Karin, men da han en dag opsøgte hendes forældre og beder om datterens hånd, blev det et afgjort nej, af økonomiske grunde. Den unge mands forældre var også afvisende, da de ikke fandt Marions familie velhavende nok.

De unge måtte skilles ad, tog i hemmelighed en rørende afsked, og Hans Malthe rejste som ung løjtnant til den tyske koloni Deutsches Südwestafrika, nu Namibia. Marion blev efter stærkt pres fra forældrene snart gift med en ældre mand, som hun nærmest apatisk sagde ja til. De fik to døtre, og efter nogle år blev hun enke og måtte nu alene bestyre et noget gældstynget gods.

Ved romanens begyndelse, lige efter at Karin har ladet sig skille, vender Hans Malthe tilbage fra Afrika som en velhavende mand, der efter at være blevet hårdt såret i kampe med de indfødte har arbejdet sig op til storfarmen.

Her har vi altså de tre hovedpersoner: KARIN, HANS MALTHE og MARION.

I modsætning til Karin Michaëlis' roman er de to første *ikke* i samme situation som ELSIE og JØRGEN MALTHE, et slags forhindret kærlighedspar, men *søskende*.

Der hvor kærligheden måske kan blomstre, er i forholdet mellem MARION og HANS MALTHE. Og den, der her er udset til at spille ELSIE's rolle som den problematiske kvinde, er KARIN, et fornavn, der nok ikke er valgt helt tilfældigt.

HANS MALTHE adskiller sig fra sin næsten navnebror JØRGEN MALTHE ved at være 7-8 år ældre end Marion, han er harmonisk, moden, hensynsfuld og retlinet, elsker stadig MARION og siger det til hende adskillige gange i romanens forløb i håb om, at de nu omsider kan gifte sig og blive lykkelige sammen.

MARION har aldrig glemt Hans Malthe, elsker også ham, men hun har det problem, at hun ikke synes, hun kan være bekendt at sige ja, fordi hun ikke synes, det er passende i hendes alder, og fordi hun mener, at hendes pligtfølelse som mor til de to døtre, der nu er 18 og 16 år, forhindrer det.

Lad os nu se på KARIN, den person, der fra Margarethe von Sydows side er ment som en parallelfigur til den problematiske Elsie, der havde provokeret forfatteren til protest.

Som barn var Karin en livlig, selvsikker lille pige, der blev forkælet af sine forældre og som en selvfølge overtog hovedrollen i kammeraternes leg. I modsætning til Marion har hun ikke lært selvbeherskelse, men nyder i fulde drag sin ungdom med baller, skøjteløb, koncerter, udstillinger og teaterbesøg. Broderen Hans Malthe er den eneste, der sommetider tilretteviser Karin, dog uden resultat, for hun siger bare: "Sådan er jeg nu engang, det kan jeg ikke gøre for" (s. 16). Hun ser godt ud og bliver tidligt gift. Marion er gæst ved Karins bryllup og ser en strålende glad veninde, som hun egentlig er lidt misundelig på, og undrer sig kun en smule over ægtemanden, som hun finder klog, alvorlig, lidt pedantisk.

At Karin har ladet sig skille, opfatter både Hans Martin og Marion som letsindigt og ansvarsløst. Den hjemvendte bror irettesætter hende og mener, at veninden Marion måske kunne have en stabiliserende indflydelse på hende. Marion er lige så fordømmende, og under flere besøg diskuterer de tidligere veninder problemerne.

Karin taler fuldstændigt åbent om sin situation, 'hensynsløst' og 'indiskret' (s. 48), finder Marion. Det er 'moralsk selvmord' (s. 43) at undertrykke sine drifter, mener Karin, som stadig ser ungdommelig ud. Hun beklager alt det hykleri og den tavshed, der hersker om kønslivet, ingen tåler sandheden om kvinder i overgangsalderen. Hun nævner forskellige fælles veninder og deres triste skæbne, som har ført dem ud i selvmord eller sindssyge eller til promiskuitet og almen foragt. At Marion gav afkald på den, hun elskede, og giftede sig med en, hun ikke elskede, er for Karin at forspilde sit liv. At forlade den ægtemand, hun selv ikke længere elskede, var for Karin ærligt og rigtigt. Marions indvendinger og hendes begreber om ære og pligtfølelse giver Karin ikke noget for. Hans Malthe, som hun havde diskuteret disse ting med, havde været forfærdet. Marion og Hans Malthe betragter Karin som et menneske på vej ud i fordærv. At Karin bruger megen parfume, er for Marion yderligere et bevis på dårskab og primitivitet og minder hende om dyr, der snuser til hinanden inden parringen.

Hans Malthe spørger sin søster om hendes planer, og hun indrømmer, at hun ikke ved det. Det må tiden vise. At lediggang kun kan fremme en dårlig udvikling, er både han og Marion enige om, længe inden Karin med handling udfordrer deres moralbegreber.

Efter en tid rejser Karin bort uden at meddele broderen nogen adresse, og da Hans Malthe opsporer hende ved hjælp af hendes bankforbindelse, befinder hun sig i Nice, hvor han uanmeldt ankommer, mens hun har en herre på besøg om aftenen. Hun frabeder sig at blive udspioneret, men Hans Malthe indfinder sig igen næste aften og træffer den samme gæst, som han udenfor observerer bliver hos Karin. Hvis de endda overvejede ægteskab, kunne Hans Malthe acceptere det.

Ved et senere besøg hos Karin forefinder han søsteren ulykkelig og apatisk, elskereren er forsvundet, og ægtemanden, hos hvem hun havde bedt om godt vejr, har afslået og vil gifte sig med en anden. Hans Malthe får hende indlagt på et sanatorium hos en berømt nerve læge, men efter en tid må hun rejse derfra, fordi hun flirter med de mandlige ansatte.

I mellemtiden har Hans Malthe købt et smukt nabogods og er blevet en velkommen gæst i Marions hus. Da han ser den ældste datter for første gang, bliver han lettere chokeret, fordi hun ligner sin mor som ung, og også ved et samvær med den yngste frygter Marion og læseren et øjeblik for, at dette kan udvikle sig til kærlighed. Men han ønsker kun Marion, og hun er naturligvis dybt bevæget. Ved en senere samtale tilbyder han at sælge sit gods og rejse igen, hvis hun stadig siger nej. Men her modsiger Marion ham, han må endelig blive.

Marions ældste datter bliver gift, i lykkelig forelskelse, hvad der foranlediger Marion til en bitter sammenligning med sit eget uønskede ægteskab. Datteren bliver gravid, og moderen rejser selvfølgelig hen for at bistå sin datter, da fødslen nærmer sig. Den yngste datter skal helst ikke tænke for meget på den slags ting og bliver imens anbragt hos bekendte. Som den ideelle mor, hun gerne vil være, overbeviser Marion nu sin svigersøn om, at det er bedst for barnet, at *hun* passer det, hjemme på sit eget gods, selvom han er ked af at skulle undvære både hustru og barn.

Karin bliver i slutningen af bogen inviteret på besøg hos sin bror. Han vil gerne hjælpe og redde hende og tilbyder, at hun kan bo på hans gods, hvor han gradvis vil give hende ansvar for husholdning (med pighjælp) og have og på den måde give hende et fornuftigt indhold i livet. Hun stiller sig positivt over for hans tilbud, men kun hvis han lover ikke at gifte sig med nogen. Han får 24 timers betænkningstid, opsøger Marion og beder hende en sidste gang om at vælge. Selv om hun er sønderknust, vælger hun at give afkald, fordi det forekommer hende at være det rigtigste. De beslutter sig med få ord for et oprigtigt venskab for resten af livet, han kysser hende 'andægtigt' (s. 213), og hun går dybt berørt, men med en følelse af befrielse, ind i sit hus og hører barnebarnet kalde.

- - - - -

Flere gange i romanens forløb har Karin opfordret Marion til at gifte sig med Hans Malthe. Allerede da Marions og Hans Malthes forældre satte sig imod et ægteskab mellem dem, skrev Karin til veninden og opfordrede dem til bare at stikke af og gifte sig, de skulle nok klare sig, en erkendelse, Marion senere i livet selv finder rigtig.

Det gør bogen interessant, at så mange af Karins tanker udtrykkes klart og tydeligt, inden Marion prøver at gendrive dem eller sommetider føler sig ramt. Marion er selv øjeblikkelig klar over, at hun kun hykler venlighed og hjælpsomhed over for sin barndomsveninde. Hans Malthes komme forvirrer hende, og hun er bange for at genoplive følelserne fra dengang. Hun, der betragter sig selv som moden og livserfaren, føler sig urolig, og i sit stille sind diskuterer hun med sig selv. F.eks. overvejer hun Karins ord om dobbeltmoral, om at alt er tilladt for mænd, men forbudt for kvinder. I tilfældet dobbeltmoral accepterer Marion tingenes tilstand som naturlig, fordi hun ser kvindens højeste opgave i at være mor. 'Hun står højt, derfor falder hun så meget dybere' (s. 63), ræsonnerer Marion, som i øvrigt gør en del ud af at vise sin travlhed i forvaltningen af sit gods. At være ubeskæftiget som Karin er farligt for moralen.

Men Marion føler sig selv i farezonen, da hun tænker på, at hendes forvalter og øvrige personale egentlig nu klarer driften af godset ret godt uden hende. Hun ser, at hun beskytter sig selv mod de fristende tanker ved at forjage dem med travlt arbejde.

Spørgsmålet om alder plager hende også. Hendes yngste datter er forbavset over at høre, at Hans

Malthe er ældre end Marion, moderen virker ældre på hende. Og det er forvirrende, at Karin kort før hun sluttelig bestemmer sig for at bo hos sin bror, har sagt til Marion: "I er da ikke så gamle. Jeg har hele tiden tænkt, at nu ville I da gifte jer." (s. 208).

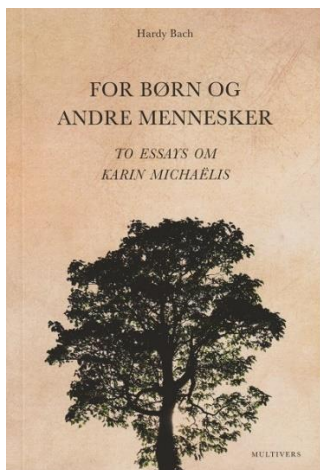
Marion tynges af dårlig samvittighed over, at hun egentlig selv er skyld i, at Hans Malthe nu ikke kan gifte sig. Det er ikke bare Karins forlangende.

Hun spekulerer over sammenhængen mellem alder og retten til et erotisk liv. Hvis en kvinde fortsætter samlivet med sin mand ud over de fyrre, er ingen forargede. Men hvis hun påbegynder et kærlighedsforhold i den alder – her må hun give Karin ret -- vækker det forargelse. Altså: det omgivende samfunds holdning, som Marion med hårdt tilkæmpet ro gør til sin: *for sent*.

Margarethe von Sydow var kun 3 ældre end Karin Michaëlis og havde allerede skrevet en snes bøger, da hun udgav sin protest-roman. Som 21-årig ægtede hun den 16 år ældre adelige godsejer *Konrad von Sydow* (1853 – 1929), der også virkede som politiker. Hun udgav næsten alle sine bøger under et mandligt pseudonym, Franz Rosen.

Vi ved ikke, om Karin Michaëlis kendte denne bog, men én ting ville have tiltalt hende ved *Margarethe von Sydow*: Hun gav indtægterne for sine bøger til velgørenhed.

SMULER

KENDER DU BIBI ?

Det var et spørgsmål, fotografen *Bibi Berge* lagde ud på facebook i 2013, hvor hun var begyndt at gruble over sit fornavn og fik idéen at lede efter andre, der hed det samme, med henblik på et fotoprojekt.

Journalisten *Bibi Kirkegaard* gik netop og tænkte over sit navn, da hun tilfældigt så opslaget på facebook.

Det førte til et samarbejde, hvor de kontaktede alle, de kunne finde med fornavnet Bibi, og spurgte dem, om de ville fortælle om sig selv og om, hvordan de havde det med det usædvanlige fornavn.

I 2015 udkom så en stor, smuk bog med 100 portrætter i ord og billeder. Det viste sig, at mange sommetider var blevet spurgt om deres 'rigtige' navn, og at det for nogle havde været lidt underligt at være den eneste Bibi, de kendte. Andre havde set det som et plus.

For nogle af de ældre kunne inspirationen til navngivningen være kommet fra Karin Michaëlis' Bibi-bøger, men for de fleste – fra 1960'erne og 1970'erne - viste det sig at være den svenske filmskuespiller Bibi Andersson, der havde været afgørende.

Et bemærkelsesværdigt træk, som nævnes i forordet, var, at en stor del af Bibi'erne havde et stort omsorgsgen og/eller en kreativ åre. Som eksempler på det første nævnes f.eks. sygeplejersker, SOSU'er, lærere, fysioterapeuter og pædagoger, og for det kunstneriske erhverv som designer, stylist, guldsmed.

Som skribent var den ene af initiativtagerne den, hvis profession lå nærmest på Karin Michaëlis', men at en hel del lignede hende med hensyn til, hvad der var så karakteristisk for Karin Michaëlis, at tage sig af andre mennesker, finder jeg ganske rørende.

Bogen er trykt i 565 eksemplarer og er ikke i handelen. Men jeg fik et eksemplar af Bibi Berge og har glædet mig over at se og læse om de hundrede portrætterede, der alle - ligesom de to ophavskvinder - kan bidrage til at give navnet Bibi en god klang.

Bibi Berge og Bibi Kirkegaard